

ПОДІЛ МАЙНА, ЯКЕ НАЛЕЖИТЬ ПОДРУЖЖЮ НА ПРАВІ СПІЛЬНОЇ СУМІСНОЇ ВЛАСНОСТІ, ЗДІЙСНЕНИЙ ЗА РОЗПИСКОЮ МІЖ НИМИ

Ольга Розгон, доцент, к. ю. н.

У цій статті ми розглянемо основні питання, які виникають у разі необхідності здійснити поділ спільного сумісного майна подружжя. Для цього подружжя можуть укласти договір про поділ спільного сумісного майна подружжя, але ми розглянемо на прикладі практичної ситуації, коли подружжя склало розписки, які визначають поділ майна, замість укладання цього договору.

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ МАЙНА ПОДРУЖЖЯ

Власність у сім'ї існує у двох правових режимах: *спільна сумісна власність* подружжя та *особиста приватна власність* кожного з подружжя. Відповідно до Конституції України усі суб'єкти права власності рівні перед законом, кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю. Одним із видів розпоряджання власністю є право власника використовувати своє майно для здійснення підприємницької діяльності, крім випадків, установлених законом.

Правові підстави визнання майна *особистою приватною власністю* дружини та чоловіка закріплені у ст. 57 Сімейного кодексу України¹.

Згідно зі ст. 60 СК майно, набуте подружжям за час шлюбу, належить дружині та чоловікові на праві *спільної сумісної власності* незалежно від того, що один із них не мав із поважної причини (навчання, ведення домашнього господарства, догляд за дітьми, хвороба тощо) самостійного заробітку (доходу). Вважається,

що кожна річ, набута за час шлюбу, крім речей індивідуального користування, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя.

Об'єктом права *спільної сумісної власності* подружжя може бути будь-яке майно, за винятком виключеного з цивільного обороту (ст. 61 СК).

Здійснюючи право спільної сумісної власності, його суб'єкти наділені рівними повноваженнями щодо належного їм майна². Так, відповідно до ст. 63 СК дружина і чоловік мають рівні права щодо володіння, користування та розпорядження майном, яке належить їм на праві спільної сумісної власності, якщо інше не встановлено домовленістю між ними.

Відповідно до ст. 64 СК дружина і чоловік мають право на укладення між собою *усіх договорів, які не заборонені законом* (як щодо майна, що є їхньою особистою приватною власністю, так і щодо майна, яке є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя), а також мають право, виходячи зі змісту ст. 69 СК, *поділити майно за взаємною згодою*.

¹ Далі — СК.

² Христенко Н. Ю. Загальна характеристика спільної сумісної власності громадян. Підприємництво, господарство і право. 2005. № 1. С. 33-34.

Невизначеність часток у праві власності подружжя на майно спричиняє два важливі наслідки³:

- по-перше, за загальним правилом, дії одного з подружжя щодо володіння та користування спільним майном розглядаються як дії подружжя. Згода іншого з подружжя передбачається до того часу, коли не буде доведено протилежне;
- по-друге, в передбачених законом випадках

для здійснення певних юридичних дій потрібна воля обох членів подружжя. Це пояснюється тим, що річ належить подружжю на праві власності без визначення часток, тому розпорядження здійснюється в обсязі речей у цілому, а не їх окремих часток.

Стосовно договорів між подружжям щодо майна у СК згадується ще словосполучення «**взаємна згода**», а саме:

— дружина, чоловік розпоряджаються майном, що є об'єктом *права спільної сумісної власності* подружжя, *за взаємною згодою* (ч. 1 ст. 65 СК)

— розпоряджання майном, яке є об'єктом права спільної сумісної власності, після розірвання шлюбу здійснюється співвласниками виключно за *взаємною згодою*, відповідно до Цивільного кодексу України⁴ (ч. 2 ст. 68 СК)

— дружина і чоловік мають право розділити майно за *взаємною згодою* (ч. 2 ст. 69 СК)

«**Дії за взаємною згодою**» як спосіб домовитися між собою спостерігаємо також у договорі утримання одного з подружжя (ч. 3 ст. 77 СК). Саме ці дії подружжя *відрізняють подружжя як сторін договору в сімейному праві*, які перебувають у сімейних відносинах, пов'язані спільним побутом, а отже, діють «спільно, на користь один одному», від сторін цивільно-правового договору, які ставлять інші цілі.

Під договірним режимом варто розуміти порядок, який діє щодо майна, нажитого чоловіком і дружиною під час шлюбу, що, на відміну від законного режиму, установлений самим подружжям у шлюбному договорі (гл. 10 СК). При цьому незалежно від того, який режим майна буде обраний подружжям, слід урахувати, що стосовно спільно нажитого майна, правовий режим якого не буде визначений у договорі, залишається в силі законний режим спільної сумісної власності⁵.

Предметом договорів у сімейному праві подружжя є майно, наявне на момент укладення подружжям договору, яке може бути спільним або роздільним. СК не визначає, що становить собою майно. Згідно з ч. 1 ст. 190 ЦК майном як особливим об'єктом вважаються окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки.

Під поняття «право на майно» підпадають не тільки речі (у класичному їх розумінні), які можуть належати приватним особам на праві власності. ЄСПЛ має свою концепцію «майна»⁶.

ПОДІЛ МАЙНА, ЩО Є ОБ'ЄКТОМ ПРАВА СПІЛЬНОЇ СУМІСНОЇ ВЛАСНОСТІ ПОДРУЖЖЯ

Право подружжя на поділ майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, закріплене у ст. 69 СК.

Згідно зі ст. 69 СК чоловік та дружина мають право на поділ майна, яке належить їм на праві спільної сумісної власності, незалежно від розірвання шлюбу.

Дружина та чоловік мають право розділити майно за *взаємною згодою*.

У разі поділу майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, частки майна дружини та чоловіка є рівними, якщо інше **не визначено договором** між ними або шлюбним договором (ч. 1 ст. 70 СК).

Інколи подружжя для вирішення сімейних питань, зокрема, щодо поділу майна, яке є об'єктом права спільної сумісної власності, складають *розписку*.

³ Сімейне право України: підручник / Л. М. Баранова, В. І. Борисова, І. В. Жилінкова та ін.; за заг. ред. В. І. Борисової та І. В. Жилінкової. К.: Юрінком Інтер, 2004. 264 с. С. 112.

⁴ Далі — ЦК.

⁵ Глиняна К. М. Договірне регулювання майнових правовідносин подружжя. Часопис цивілістики. 2013. Вип. 15. С. 89—94. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chac_2013_15_19.

⁶ Див: Case of Beyeler v. Italy. (Application no. 33202/96) (ECHR, 5 January 2000). URL: [www.legal-tools.org/doc/b01366/pdf](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{«appno»:[«33202/96»],»itemid»:[«001-58832»]}; Case Iatridis v. Greece, (application no. 31107/96) (ECHR, 25 March 1999). URL: <a href=).

Верховний Суд зауважив, що розписка як документ, який підтверджує боргове зобов'язання, повинна містити умови отримання позичальником у борг із зобов'язанням повернення та дати отримання коштів (постанова від 08.07.19 р. у справі №524/4946/16-ц).

Чи має розписка юридичну силу при поділі майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя?

За ст. 69 СК подружжя повинні укласти договір про поділ житлового будинку, квартири, іншого нерухомого майна, а також про виділ нерухомого майна дружині, чоловікові зі складу усього майна подружжя, який має бути нотаріально посвідчений (ч. 2 ст. 69 СК).

Договір подружжя про поділ майна спрямований на припинення режиму спільної власності та виникнення режиму роздільної власності кожного з подружжя (приватної власності) на частину або на все майно, яке було спільним. За цим договором відбувається зміна законного режиму майна подружжя.

Сторонами договору поділу майна є подружжя, які знаходяться у зареєстрованому шлюбі, а також особи, які припинили шлюб шляхом розірвання в установленому законом порядку.

Цей договір може бути укладений тільки після реєстрації шлюбу, оскільки поділити можна лише майно, на яке поширюється режим спільної сумісної власності подружжя.

Предметом цього договору може бути нажите та/або придбане подружжям під час перебування у шлюбі майно, яке наявне на момент укладення договору та є спільним, а отже, не зачіпає правового режиму майна, якого на момент укладення договору в подружжя немає.

Форма цього договору письмова з нотаріальним

посвідченням і державною реєстрацією права власності об'єкта нерухомого майна.

Умовно можна поділити суть процедури поділу на *юридичну* (поділ прав) та *матеріальну* (поділ об'єктів).

Юридичний поділ нерухомості, тобто поділ прав спільної власності на нерухомість, полягає у:

- визначенні часток у праві (якщо такі частки не визначені);
- отриманні під визначену частку конкретної частини нерухомого майна.

У такому разі поділ юридичний супроводжуються поділом матеріальним. У контексті поділу нерухомих речей на прості та складні для визначення поділу і виділу об'єктів нерухомості слід урахувувати саме співвідношення наведених речей.

У такому розумінні *поділ нерухомого майна* у матеріальному сенсі можна визначити як сукупність дій, спрямованих на поділ складаної нерухомої речі на дві чи більше прості або складні нерухомі речі, незалежно від зміни правового режиму цього майна з подальшою індивідуалізацією кожної з речей як новоствореного об'єкта нерухомого майна⁷.

Укладаючи цей договір, сторони повинні:

- визначити, що саме входить до спільного майна, нажитого у процесі перебування у шлюбі;
- виокремити всі особливості щодо кожної речі (майна) з документальним підтвердженням (зокрема, це стосується нерухомого майна).

Способи та порядок поділу майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, визначені у ст. 71 СК.

Подружжя може встановити у договорі один із таких *способів поділу їх спільного майна*:

1) поділити речі між собою з урахуванням їх вартості та частки кожного у спільному майні, визначеної законом або договором
2) передати майно у натурі одному з подружжя з покладанням на нього обов'язку компенсувати іншому його частку грошима. Такий спосіб поділу застосовується у випадку, коли до майнової маси включаються так звані неподільні речі. При цьому подружжя може у договорі точно визначити, в якому порядку і протягом якого часу будуть повернуті гроші
3) поділити майно у натурі, якщо це можливо, — без шкоди для його господарського призначення. Цей спосіб поділу спільного майна стосується подільних речей, що при поділі не змінюють своїх корисних властивостей, а лише зменшуються у кількісному вираженні. Найчастіше поділ майна у натурі здійснюється щодо житлового будинку, який належить подружжю

⁷ Лозовий А. І. Поділ спільного нерухомого майна та виділ частки із нерухомості, що перебуває у спільній частковій власності. Форум права. 2014. № 3. С. 194—200. URL: nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.

4) продати майно і поділити між собою отриману суму. Чинним сімейним законодавством не передбачений такий спосіб поділу подружнього майна, але він не суперечить закону, тому може бути включений до договору

5) за домовленістю застосувати комбінований спосіб поділу майна: деякі речі можуть бути поділені між ними у натурі, інші — реалізовані з поділом отриманої суми тощо

Розглянемо таку практичну ситуацію.

У лютому 2015 року ОСОБА_1 (дружина) звернулася до суду з позовом до ОСОБА_2 (чоловік) про поділ майна, набутого під час шлюбу.

Позовна заява мотивована тим, що з 25.08.05 р. сторони перебувають у зареєстрованому шлюбі, за час якого ними було побудовано житловий будинок із господарськими будівлями та надвірними спорудами, розташований на земельній ділянці загальною площею 1,01 га.

Посилаючись на те, що фінансування будівництва домоволодіння було здійснено за її особисті кошти, домовленості з відповідачем щодо поділу зазначеного майна досягнуто не було, позивачка просила визнати за нею право власності на частину зазначеного домоволодіння.

Відповідно до свідоцтва про укладення шлюбу серії НОМЕР_1, зареєстрованого та виданого Управлінням РАГС м. Сургут Хантимансійського автономного округу — Югри Тюменської області Росії, ОСОБА_1 та ОСОБА_2 перебувають у зареєстрованому шлюбі, його не розірвано, однак фактичні відносини між ними припинено. Наразі ОСОБА_2 (чоловік) перешкоджає позивачці користуватися спільно нажитим майном, у тому числі проживати в будинку. Право власності на будинок підтверджується свідоцтвом про право власності на нерухоме майно серії НОМЕР_2 від 13.09.12 р. та витягом про державну реєстрацію прав, виданим Городищенським виробничим відділком КП «Черкаське обласне об'єднання бюро технічної інвентаризації» від 18.09.12 р.

Згідно з довідкою Мліївської сільської ради Городищенського району Черкаської області значиться земельна ділянка загальною площею 1,01 га. Рішенням сесії сільської ради № 17-8/6 від 12.06.12 р. закріплено 0,25 га землі для обслуговування господарських будівель і споруд. У правовстановлюючих документах на будинок власником будинку вказано ОСОБА_2 (чоловік) із часткою 1/1.

Позивачка зазначає, що під час їх шлюбу ОСОБА_2 (чоловік) без будь-яких поважних причин не працював, тому сімейний бюджет складався із прибутків

ОСОБА_1 (дружина), розміри прибутку підтверджуються копіями довідок із місця роботи. У позовній заяві наголошено, що будівництво будинку розпочато у травні 2011 року, а завершено у 2012 році, тому фінансування будівництва, придбання особистих і побутових речей було здійснено за рахунок позивачки.

ОСОБА_1 (дружина) зазначає, що вона неодноразово зверталася до відповідача з метою поділу спільно нажитого майна, проте домовитись з ОСОБА_2 (чоловік) виявилось неможливо і добровільної згоди про поділ їх майна не досягнуто, тому позивачка вважає, що вона має право власності на частину спільно нажитого майна подружжя у вигляді зазначеного житлового будинку з господарськими надвірними спорудами.

У квітні 2015 року ОСОБА_2 (чоловік) звернувся до суду із зустрічним позовом, в якому посилався на те, що ОСОБА_1 (дружина) склала розписки про те, що вона забрала з будинку меблі та техніку, а також автомобіль, який був придбаний ними за час шлюбу, і не буде мати у подальшому жодних претензій щодо рухомого майна та зазначеного вище домоволодіння, тому він вважав, що у такий спосіб сторони домовилися про добровільний поділ спільного майна.

ОСОБА_2 (чоловік) просив відмовити у задоволенні позову ОСОБА_1 (дружина) про поділ майна, набутого подружжям під час шлюбу, визнати, що між ним та ОСОБА_1 (дружина) відбувся поділ спільного майна, набутого під час перебування у зареєстрованому шлюбі, за взаємною згодою, визнати будинок із надвірними будівлями його особистою власністю, залишити у власності ОСОБА_1 (дружина) автомобіль та вивезене без складання опису спільне майно.

За рахунок збудованих будинків зазначені земельні ділянки підвищилися у своїй вартості. Так, у 2011 році відповідачем було продано земельну ділянку. Після продажу ОСОБА_2 (чоловік) виїхав в Україну, зазначені кошти ним було передано ОСОБА_1 (дружина) з метою їх переказу, оскільки, на думку відповідача, перетинати кордон із зазначеною сумою було небезпечно. Отримавши кошти, відправлені позивачем, ОСОБА_6 придбав автомобіль за 7500 доларів США, який згодом перед придбанням нового авто продав

на ім'я ОСОБА_8, а на залишок коштів та розібравши власний будинок на будівельні матеріали розпочав будівництво спірного будинку.

Другу земельну ділянку АДРЕСА_4 також було продано. Кошти, виручені від продажу майна, було поділено з позивачкою, і за рахунок цих коштів ОСОБА_1 (дружина) погасила свої кредитні заборгованості. Відповідач наголошує, що залишок коштів ним було переведено в долари США та відкрито рахунок в Ощадбанку Росії, що підтверджується ощадною книжкою НОМЕР_3, з якої вбачається, що він мав кошти в сумі 29027 доларів США, і зазначає, що за датами простежуються витрати на будівництво спірного будинку та його благоустрій. Зазначений будинок був побудований у 1990 році на місці, яке належало відповідачу до шлюбу з позивачкою, та було його демонтовано у 2011 році на будівельні матеріали, які надалі використовувалися під час будівництва нового будинку.

На думку ОСОБА_2 (чоловік), спірний будинок було побудовано на 40 % із будівельних матеріалів, які належали йому. Відповідач наголошує, що будівництво будинку здійснював за допомогою родичів, оскільки він будівельник за професією.

Окрім будинку з надвірними спорудами, у сторін є інше спільно нажите майно, придбане у шлюбі. Таким майном є автомобіль, вартість якого складає 240002 грн, що підтверджується накладною №1544.

У вересні 2014 року позивачка поїхала до Росії та приїхала у листопаді 2014 року до с. Млієва, пробувши тиждень в якому, повернулася назад. При від'їзді до Росії він віддав відповідачці належні йому російський паспорт і військовий квиток, щоб вона мала можливість продати їх спільну квартиру автономного округу Тюменської області та зняти з реєстраційного обліку і провести реєстрацію його місця проживання в м. Санкт-Петербург в її квартирі, яка була придбана нею ще до шлюбу з ним, але в кредит, який виплачували спільно, будучи подружжям, і в якій він робив разом із братом відповідачки капітальний ремонт. Цю квартиру відповідачка продала, кошти залишила собі, його місце проживання у квартирі в м. Санкт-Петербург не зареєструвала та не віддала паспорт, військовий квиток і довідку про інвалідність. 01.02.2015 р. ОСОБА_1 (дружина) повернулася в Україну і приїхала до будинку разом із дільничним інспектором Городищенського РВ УМВС України в Черкаській області Ю. В. Таран, адвокатами із м. Черкаси і повідомила, що має намір припи-

нити з ним шлюбні відносини, поділити спільне майно у добровільному порядку без звернення до суду.

Як зазначає ОСОБА_2 (чоловік), для нього це було неочікувано, оскільки передумов для такого рішення не було. З тексту *зустрічного позову* вбачається, що стан здоров'я відповідача погіршився, він погодився на поділ і запросив прибути свою сестру з чоловіком. Приїхавши, рідні запропонували викликати депутатів сільської ради і провести опис усього майна. Коли приїхали депутати сільської ради, то адвокати ОСОБА_1 (дружина) стали заперечувати проти зазначених дій, мотивуючи тим, що можна обійтись і без цих дій, та запропонували оформити розписку, в якій зазначити, що позивачка не буде звертатися до суду. При цьому адвокати сказали, що краще обійтись без галасу: оскільки вони громадяни Росії, їх можуть депортувати.

Так, ОСОБА_2 (чоловік) зазначив, що позивачка приїхала до будинку з вантажівкою для того, щоб забрати свої речі. З часом відповідач почав відчувати, що йому стає зле і йому потрібна допомога лікаря, оскільки має хворе серце, і запропонував ОСОБА_1 (дружина) забрати решту речей наступного дня, на що вона не погодилася, мотивуючи тим, що здійснює погодинну оплату роботи перевізника і речі забере сьогодні, а розписки приїде і напише завтра у сільській раді, де її підпис посвідчить посадова особа, до того ж забере автомобіль.

03.02.2015 р. ОСОБА_1 (дружина) власноруч *склала та підписала 2 розписки*. З тексту однієї вбачається, що вона забрала особисті речі, побутову техніку — холодильник, морозильну камеру, термомікс, пиросос, прасувальну дошку, праску, пральну машину, швейну машину, ноутбук, книги, посуд, кришталі, канцелярські товари, телевізори, стіл кухонний та автомобіль, а за змістом другої — *що до будинку, який належить сторонам на праві спільної сумісної власності, в тому числі й іншого майна, яке знаходиться в будинку, вона претензій не має і оскаржувати в суді не буде*. Отримавши зазначені розписки, ОСОБА_2 (чоловік) помітив, що список речей, складений позивачкою, неповний, проте він мав потребу звернення до лікаря, що підтверджується записом у його медичній книжці, а ОСОБА_1 (дружина) продовжувала вантажити свої речі.

04.02.2015 р. позивачка приїхала з адвокатами до сільської ради, де написала *розписку про те, що претензій до будинку і господарських будівель не має, і зобов'язувалася повернути російський паспорт чоловіка,*

його пенсійну картку і довідку про інвалідність. Підпис на розписці було посвідчено сільським головою с. Мліїв. Окрім цього, позивачка написала у сільській раді заяву про зняття її з реєстраційного обліку, на підставі чого її було знято з місця реєстрації та зроблено відповідну відмітку в Будинковій книзі. Після зазначених дій ОСОБА_1 (дружина) забрала автомобіль.

06.02.2015 р. ОСОБА_2 (чоловік) отримав *повідомлення*, в якому зазначено, що у зв'язку з написанням *розписки під фізичним і моральним тиском* із його боку вона не відповідає її вільному волевиявленню і порушує її законні права та інтереси. Чоловік вважає, що 03.02.2015 р. вони як подружжя дійшли згоди щодо поділу й обсягу спільного майна та його подальшого користування.

6 квітня 2018 року Городищенським районним судом Черкаської області позовні заяви сторін об'єднані в одне провадження.

Рішенням Городищенського районного суду Черкаської області від 27.12.2018 р. позов ОСОБА_1 задоволено частково⁸. Визнано житловий будинок із господарськими будівлями та надвірними спорудами, розташований на земельній ділянці загальною площею 1,01 га, об'єктом спільної сумісної власності подружжя ОСОБА_1 та ОСОБА_2. Визнано за кожним із них право власності на S частини житлового будинку з господарськими будівлями та надвірними спорудами, розташованого на земельній ділянці загальною площею 1,01 га.

У рахунок вартості частки ОСОБА_2 у спільному сумісному майні подружжя, яке отримане ОСОБА_1 03.02.2015 р. згідно з розпискою від 03.02.2015 р., приєднано 1/2 частку майна зі спільної сумісної власності подружжя у вигляді житлового будинку з господарськими будівлями та надвірними спорудами, розташованого на земельній ділянці загальною площею 1,01 га, яка визначена рішенням суду за ОСОБА_1, до 1/2 частки спільного сумісного майна подружжя у вигляді житлового будинку з господарськими будівлями та надвірними спорудами відповідно до рішення суду. В решті позовних вимог ОСОБА_2 відмовлено.

Задовольняючи частково вимоги позивача ОСОБА_1 і визнаючи зазначене домоволодіння об'єктом спільної сумісної власності подружжя ОСОБА_1 та ОСОБА_2 і право власності за ними по S частини зазначеного майна, суд першої інстанції виходив з того, що спірне

майно, набуте сторонами за час шлюбу, є їх спільною сумісною власністю, і не може йтися про особисту приватну власність ОСОБА_2 та виділення ОСОБА_1 частки у розмірі 3/4 частини будинку, оскільки це порушуватиме їх права як співвласників, які гарантовані ст. 41 Конституції України. Сторони погодилися на закріплення права власності на домоволодіння у частках без виділу в натурі і вважають такі умови прийнятними.

Задовольняючи частково позовні вимоги ОСОБА_2, суд першої інстанції виходив із досягнутої між сторонами згоди щодо поділу майна у вигляді складених його дружиною розписок, тому вважав за можливе приєднати визнану за ОСОБА_1 S частку домоволодіння до його S частки.

Не погоджуючись із рішенням суду першої інстанції, дружина подала до суду апеляційну скаргу.

Заслухавши учасників процесу, вивчивши матеріали справи та доводи апеляційної скарги, колегія суддів вважає, що вона підлягає частковому задоволенню, виходячи з таких підстав.

Задовольняючи частково вимоги позивача за первісним позовом, визнаючи житловий будинок із господарськими будівлями та надвірними спорудами, розташований на земельній ділянці загальною площею 1,01 га, об'єктом спільної сумісної власності подружжя ОСОБА_5 та ОСОБА_6 і визнаючи за кожним із них право власності на S частину зазначеного майна, суд першої інстанції, з чим погоджується і колегія суддів, виходив із того, що спірне майно у вигляді житлового будинку з надвірними і господарськими спорудами, набуте сторонами за час шлюбу, є їх спільною сумісною власністю, а отже, не може бути особистою приватною власністю ОСОБА_6 та неможливим є виділення ОСОБА_5 частки у розмірі 3/4 частини будинку. Сторони погодилися на закріплення права власності на будинково-володіння у частках без виділу в натурі та вважають такі умови прийнятними, про що повідомляли у поясненнях в ході судового розгляду.

За змістом ст. 81 ЦПК, кожна сторона зобов'язана довести ті обставини, на які вона посилається. Суд не має права збирати докази за власною ініціативою. Судом першої інстанції було запропоновано ОСОБА_5 надати додаткові докази з приводу того, що ОСОБА_6 не міг брати участі в будівництві, оскільки перебував на її утриманні, був непрацюючим, не мав засобів до проживання без її допомоги, як сторони, яка несе

⁸ ЄДРСР. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78911693>.

обов'язок доказування, проте вони суду в належному обсязі надані не були.

При вирішенні спору не встановлені обставини та докази того, що один із подружжя не дбав про матеріальне забезпечення сім'ї, приховав, знищив чи пошкодив спільне майно, витрачав його на шкоду інтересам сім'ї, тому відсутні підстави для відступу від засад рівності часток подружжя.

Задовольняючи частково вимоги позивача ОСОБА_6 за зустрічним позовом, визнаючи за ОСОБА_6 право власності на 5 частини житлового будинку з господарськими будівлями та надвірними спорудами, розташованого на земельній ділянці загальною площею 1,01 га, і в рахунок вартості частки ОСОБА_6 у спільному сумісному майні подружжя, яке отримане ОСОБА_5 03.02.2015 р. згідно з розпискою від 03.02.2015 р., приєднуючи 1/2 частку майна зі спільної сумісної власності подружжя у вигляді житлового будинку з господарськими будівлями та надвірними спорудами, розташованого на земельній ділянці загальною площею 1,01 га, яка визначена рішенням суду за ОСОБА_5, до 1/2 частки спільного сумісного майна подружжя у вигляді житлового будинку з господарськими будівлями та надвірними спорудами, розташованого на земельній ділянці загальною площею 1,01 га, яка визначена за ОСОБА_6, згідно з рішенням суду, і відмовляючи в решті позовних вимог, суд першої інстанції виходив із такого.

Позивач ОСОБА_6 у зустрічному позові просив у рахунок вартості його частки у спільному сумісному майні подружжя, яке отримане ОСОБА_5 03.02.2015 р. згідно з розпискою від 03.02.2015 р., приєднати 1/2 частку майна зі спільної сумісної власності подружжя у вигляді житлового будинку з господарськими будівлями та надвірними спорудами, розташованого на земельній ділянці загальною площею 1,01 га, яка належить ОСОБА_5, до 1/2 частки спільного сумісного майна подружжя у вигляді житлового будинку з господарськими будівлями та надвірними спорудами, розташованого на земельній ділянці загальною площею 1,01 га — вважати належить йому.

Обґрунтовуючи такі позовні вимоги, позивач надав суду докази у вигляді розписок ОСОБА_5 від 3 та 4 лютого 2015 року та орієнтовний перелік майна, яке отримала відповідачка, які, на його думку, підтверджують, що між ними як подружжям відбувся добровільний поділ спільного сумісного майна, набутого у шлюбі, скріплені розписками, підписами відповідачки,

свідків, сільського голови, секретаря сільської ради, і при написанні їх він жодних заперечень не зазначив, що стверджує про їх спільну волю, усвідомлення подій, що відбувалися.

За обсягом цих доказів, а також висновками судових будівельно-технічної та автотоварознавчої експертиз у справі, на його думку, є можливим стверджувати, що частка отриманого ОСОБА_5 майна є такою, що може дорівнювати вартості 1/2 частки житлового будинку з господарськими будівлями та надвірними спорудами, який є їх спільним майном.

Так, вартість отриманого ОСОБА_5 майна в результаті добровільного поділу ОСОБА_6 оцінює приблизно в розмірі 1412441,60 грн, оскільки точну вартість встановити не є можливим через відсутність речей і майна та перебування їх у відповідачки, виключення можливості їх оцінки експертом, знаходженням усіх документів на це майно виключно у користуванні відповідачки.

Суд першої інстанції взяв до уваги, що згідно з висновком експерта ринкова вартість житлового будинку з надвірними і господарськими спорудами складає 427300 грн, а вартість автомобіля 300081,60 грн, оскільки визначити ціну такого майна серед іншого не є можливим.

Орієнтовна вартість речей і майна, які забрала 03.02.2015 р. відповідачка, ним оцінена в 41400 дол США та 300 грн, без визначення вартості іншого майна у вигляді колекції золотих і срібних монет, ікон, старовинних книг та ін., вартість проданої квартири у м. Сургут за 955060 грн.

На підставі вивчених і досліджених під час судового розгляду доказів, наданих сторонами, беззаперечно встановлено, що 03.02.2015 р. між ОСОБА_5 і ОСОБА_6 відбувся поділ майна, закріплений написанням розписок від 3 та 4 лютого 2015 року. Пропозиція поділу належить ОСОБА_5, а ОСОБА_6 не заперечив. *Сторони обрали форму поділу майна шляхом написання розписок із відповідним засвідченням. Воля сторін щодо поділу була, на думку суду першої інстанції, виключно з обставин і доказів у справі, добровільна, відповідала їх внутрішній волі.*

Вбачається безпідставним стверджувати, що сторони не були обізнані з порядком своїх дій при визначенні правового режиму майна, оскільки до поділу були залучені фахівці із питань права, дільничний інспектор, депутати Мліївської сільської ради. *За змістом написаних розписок відбулося реальне настання*

правових наслідків, а саме ОСОБА_5 отримала належну частку у спільному сумісному майні подружжя, як і ОСОБА_6, вирішилося питання подальшого володіння і користування спільним майном. Умови розписок не порушували *прав та інтересів сторін* стосовно спільного майна, набутого в період шлюбу. Наприклад, розписка від 04.02.2015 р. стосовно житлового будинку з господарськими будівлями та надвірними спорудами, була посвідчена секретарем Мліївської сільської ради, із засвідченням підпису сільським головою та написана у присутності трьох свідків. При цьому суд першої інстанції враховує і ту обставину, як пояснили сторони в судовому засіданні і свідок, що для вирішення питання поділу зверталися і до нотаріуса, але через його зайнятість не змогли очікувати.

Суд першої інстанції взяв до уваги, що для вивезення майна ОСОБА_5 замовила послуги вантажного автобуса, тобто завчасно підготувалася, на підтвердження чого надала копію договору-заявки №1865 транспортної експедиції вантажу автомобільним транспортом від 18.01.2015 р., і за день до приїзду за узгодженням із ОСОБА_6 забрала їх спільний автомобіль, причому в присутності свідка. При з'ясуванні обставин справи, надаючи оцінку доказу у вигляді копії договору-заявки № 1865 транспортної експедиції вантажу автомобільним транспортом від 18.01.2015 р., оскільки в поясненнях і свідченнях учасники процесу говорили про вантаження речей у легковий автомобіль, вантажний автобус, вантажний автомобіль і ОСОБА_5 не надала суду оригіналу або належним чином завіреної копії документа чи можливих інших доказів, які б спростовували такі виправлення, у зв'язку з явними виправленнями в датах чорнильною ручкою року укладення договору-заявки та дати вантаження суд першої інстанції не оцінив зазначений доказ як належний і такий, що підтверджує її пояснення.

Звертаючи увагу на зміст розписок ОСОБА_5 від 3 та 4 лютого 2015 року, які стосуються житлового будинку з надвірними і господарськими спорудами, у них зазначено, що: від 3 лютого дружина не має претензій до цієї частини спільного майна, як і до іншого, та оскаржувати до суду нічого не буде, а від 4 лютого — не має претензій. Надалі 06.02.2015 р. ОСОБА_5 надсилає письмове повідомлення ОСОБА_6 про написання розписки 04.02.2015 р. під фізичним і моральним тиском із його боку, невідповідність її волевиявленню і порушення її прав та інтересів, недійсність і повідом-

ляє про право на частку у спільному майні подружжя, зазначаючи, що паспорт ОСОБА_6 не поверне у зв'язку зі здаванням до державних органів Російської Федерації для зняття з обліку. Відповідного змісту заяву від цієї дати сторона надсилає і голові Мліївської сільської ради ОСОБА_15, яка надає їй письмову відповідь 13.02.2015 р. за № 52 про власноручне написання розписки 04.02.2015 р. у приміщенні сільської ради нею у присутності ОСОБА_6, двох представників з її боку, працівників сільської ради та інших жителів села, які знаходилися у приміщенні сільської ради, і *відсутність фізичного чи морального тиску щодо неї*, а також про дані Погосподарської книги № 2, в якій у розділі домоволодіння наявна відмітка стосовно зареєстрованої ОСОБА_5 про вибуття 04.02.2015 р. у Російську Федерацію без зняття з реєстрації (а.с. 47 том 2).

Проаналізувавши перебіг подій у справі, дослідивши вищеописані докази у вигляді *розписок і повідомлень*, суд першої інстанції дійшов висновку, що *питання користування спільним майном у вигляді домоволодіння було вирішено між сторонами саме розпискою* від 03.02.2015 р. у день поділу майна, у повідомленнях ОСОБА_6 та ОСОБА_15 відповідатка заперечує зміст розписки від 04.02.2015 р., в якій лише зазначено, що вона не має претензій до користування будинком колишнім чоловіком, що було вирішено попередньою розпискою. Критично суд першої інстанції поставився і до посилань про фізичний та моральний тиск щодо відповідатки, оскільки за наявності такого і враховуючи присутність із нею під час написання розписок юриста, дільничного інспектора міліції, *це не знаходить свого обґрунтування, як і використання права на звернення до правоохоронних органів*, проте таких заяв від цієї дати, як і інших, не зареєстровано.

Із зазначених мотивів суд першої інстанції визнав за ОСОБА_6 право власності на 5 частини житлового будинку з господарськими будівлями та надвірними спорудами, розташованого на земельній ділянці загальною площею 1,01 га, і в рахунок вартості частки ОСОБА_6 у спільному сумісному майні подружжя, яке отримане ОСОБА_5 03.02.2015 р. у с. Мліїв Городищенського району Черкаської області згідно з розпискою від 03.02.2015 р., *приєднав 1/2 частку майна зі спільної сумісної власності подружжя* у вигляді житлового будинку з господарськими будівлями та надвірними спорудами, розташованого на земельній ділянці загальною площею 1,01 га, яка визначена рішенням суду

за ОСОБА_5, до 1/2 частки спільного сумісного майна подружжя у вигляді житлового будинку з господарськими будівлями та надвірними спорудами за адресою АДРЕСА_2, розташованого на земельній ділянці загальною площею 1,01 га, яка визначена за ОСОБА_6, згідно з рішенням суду.

Із зазначеним висновком *не погоджується колегія суддів, виходячи з такого.*

Установлено, що відповідно як до первинного, так і зустрічного позову спір між сторонами виник щодо спільного сумісного майна подружжя, а саме: житлового будинку з господарськими будівлями та надвірними спорудами, розташованого на земельній ділянці загальною площею 1,01 га, та іншого спільного сумісного майна подружжя, яке отримане ОСОБА_5 03.02.2015 р. у с. Мліїв Городищенського району Черкаської області, згідно з розпискою від 03.02.2015 р.

Позивачем за зустрічним позовом ОСОБА_6 поставлені вимоги визнати, що між ним та ОСОБА_5 03.02.2015 р. відбувся поділ спільного майна, набутого під час перебування у зареєстрованому шлюбі, за взаємною згодою, визнати будинок із надвірними будівлями за АДРЕСА_2 особистою власністю ОСОБА_6, залишити у власності ОСОБА_5 автомобіль «SsangYongKorandoDLX-26 AT» і вивезене нею 03.02.2015 р. без складання опису спільне майно.

Аналіз розписок ОСОБА_5 від 3 та 4 лютого 2015 року щодо спільного сумісного майна подружжя, яке отримане ОСОБА_5 03.02.2015 р. у с. Мліїв Городищенського району Черкаської області, відсутність претензій ОСОБА_5 щодо будинковолодіння та наявність позовної заяви ОСОБА_5 щодо поділу спільного сумісного майна не свідчить про те, що 03.02.2015 р. відбувся поділ спільного майна, набутого під час перебування у зареєстрованому шлюбі сторін, за взаємною згодою.

Суд першої інстанції, з чим погоджується і колегія суддів, *правильно вирішив спір щодо поділу будинковолодіння як спільного сумісного майна подружжя та визначився, що це майно належить їм у рівних частках у співвідношенні 5 частини до 5 частини.*

Разом із тим *суд першої інстанції неправильно застосував до спірних правовідносин положення статей 64, 69 СК України та в рахунок вартості частки ОСОБА_6 у спільному сумісному майні подружжя, яке отримане ОСОБА_5 03.02.2015 р. згідно з розпискою від 03.02.2015 р., приєднав 1/2 частку майна зі спіль-*

ної сумісної власності подружжя у вигляді житлового будинку ОСОБА_6.

Встановлено, що *сторони нотаріально посвідченого договору про поділ нерухомого майна чи виділу рухомого майна, яке є об'єктом права спільної сумісної власності, не укладали.*

Розписки ОСОБА_5 від 3 та 4 лютого 2015 року не є договором щодо майна, яке є об'єктом права спільної сумісної власності у розумінні статей 202, 626, 627 ЦК України і ст. 69 СК України.

Колегія суддів вважає, що «поділ спільного майна, набутого під час перебування у зареєстрованому шлюбі за взаємною згодою», тривав до часу подання позовної заяви ОСОБА_5 до суду про поділ спільного сумісного майна подружжя, після чого виник спір про зазначене майно, яке є предметом спору у цій справі.

Сторонами не висувалися вимоги про поділ іншого спільного сумісного майна подружжя, крім будинковолодіння. Позивачем за зустрічним позовом ОСОБА_6 лише висувалися вимоги про набуття права власності на все будинковолодіння за рахунок іншого спільного сумісного майна подружжя, отриманого за розпискою ОСОБА_5.

Колегія суддів вважає, що ці вимоги не ґрунтуються на законі та за відсутності домовленості сторін є неправомірним визнання права власності на все нерухоме майно за одним із подружжя за рахунок іншого рухомого майна.

Крім того, в матеріалах справи відсутні належні та допустимі докази щодо вартості іншого спірного спільного сумісного майна подружжя.

Постановою Апеляційного суду Черкаської області від 20.03.2019 р.⁹ рішення Городищенського районного суду Черкаської області від 27.12.2018 р. змінено та скасовано його у частині часткового задоволення зустрічних позовних вимог ОСОБА_2 до ОСОБА_1 про поділ спільного майна подружжя. У задоволенні зустрічних позовних вимог ОСОБА_2 до ОСОБА_1 про поділ спільного майна подружжя відмовлено.

ОСОБА_2 (чоловік) не погодився з постановою Апеляційного суду Черкаської області та подав касаційну скаргу, в якій просить скасувати постанову суду апеляційної інстанції та залишити в силі рішення суду першої інстанції, посилаючись на неправильне застосування судом норм матеріального права та порушення норм процесуального права.

⁹ ЄДРСР. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80635767>.

ПОЗИЦІЯ ВЕРХОВНОГО СУДУ¹⁰

Касаційна скарга задоволенню *не підлягає*.

Згідно з положенням ч. 2 ст. 389 ЦПК підставами касаційного оскарження є неправильне застосування судом норм матеріального права чи порушення норм процесуального права.

Конструкція норми ст. 60 СК свідчить про *презумпцію спільності права власності подружжя на майно, набуте ними в період шлюбу*. Разом з тим зазначена презумпція може бути спростована й один із подружжя може оскаржувати поширення правового режиму спільного сумісного майна на певний об'єкт, у тому числі в судовому порядку. Тягар доказування обставин, необхідних для спростування презумпції, покладається на того з подружжя, який її спростовує.

Установивши, що спірне домоволодіння набуто сторонами в період перебування у зареєстрованому шлюбі за спільні кошти, виходячи із принципу рівності часток подружжя у спільному майні, *суд апеляційної інстанції дійшов правильного висновку про те, що зазначене майно є спільною сумісною власністю сторін і підлягає поділу між ними шляхом визнання за сторонами права власності по 5 частині на зазначене домоволодіння*.

При цьому *презумпцію права спільної сумісної власності майна подружжя ОСОБА_2 не спростовано*.

Доводи касаційної скарги про те, що сторони дійшли згоди щодо поділу майна, яка підтверджується складеними ОСОБА_1 розписками про відсутність у неї претензій до домоволодіння, не можуть бути підставою для скасування постанови апеляційного суду.

Договір про поділ житлового будинку, квартири, іншого нерухомого майна, а також про виділ нерухомого майна дружині, чоловікові зі складу усього майна подружжя має бути нотаріально посвідчений.

Оскільки сторони нотаріально посвідченого договору про поділ нерухомого майна чи виділ рухомого майна, яке є об'єктом права спільної сумісної власності, не укладали, суд апеляційної інстанції правильно виходив із відсутності досягнутої між сторонами згоди, яка б відповідала вимогам ч. 2 ст. 69 СК, у зв'язку з чим обґрунтовано відмовив у задоволенні зустрічного позову. При цьому суд правильно зазначив, що складені ОСОБА_1 розписки не є договором щодо майна, яке є об'єктом права спільної сумісної власності, у розумінні ст. 202, 626, 627 ЦК і ст. 69 СК.

Відповідно до ч. 6 ст. 367 ЦПК у суді апеляційної інстанції не приймаються і не розглядаються позовні вимоги та підстави позову, що не були предметом розгляду в суді першої інстанції.

Суд касаційної інстанції перевіряє законність судових рішень лише в межах позовних вимог, заявлених у суді першої інстанції (ч. 2 ст. 400 ЦПК).

Розглядаючи справу в межах заявлених ОСОБА_1 та ОСОБА_2 позовних вимог, суди попередніх інстанцій обґрунтовано обмежилися лише поділом спірного домоволодіння, оскільки тільки щодо нього виник спір між сторонами у цій справі. Суд касаційної інстанції у силу наданих йому ЦПК повноважень також перевіряє законність судових рішень лише в межах позовних вимог, заявлених у суді першої інстанції.

Посилання в касаційній скарзі на те, що суд не врахував інше майно, яке було набуто ними за час перебування у зареєстрованому шлюбі, є помилковими, оскільки про поділ такого майна ні позивачкою, ні відповідачем не заявлялося.

Установлено і це вбачається з матеріалів справи, що *оскаржуване судове рішення в частині вирішення позовних вимог про поділ майна подружжя ухвалене з дотриманням норм матеріального і процесуального права, а доводи касаційної скарги цих висновків не спростовують*.

Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду постановив касаційну скаргу ОСОБА_2, в інтересах якого діє адвокат Л. П. Попова, залишити без задоволення, а постанову Апеляційного суду Черкаської області від 20.03.2019 р. — без змін.

Виходячи з наведених положень і ґрунтовного їх аналізу, робимо висновки.

По-перше, при поділі майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, не може бути складена розписка між подружжям.

По-друге, складені розписки, в яких сторони досягли згоди щодо добровільного поділу спільного майна, не є договором щодо майна, яке є об'єктом права спільної сумісної власності у розумінні ст. 202, 626, 627 ЦК і ст. 69 СК.

По-третє, якщо про поділ іншого майна, яке було набуто подружжям за час перебування у зареєстрованому шлюбі, не було заявлено сторонами спору від початку, то суд розглядає справу лише в межах заявлених позовних вимог.

¹⁰ ЄДРП. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/93171080?fbclid=IwAR36uTxuPfnOGDKYRq4booUD0Zm6v_zvrM_8C6ldpw-OGc9mYEcHdUSOrU.